

Batthyányak és jezsuiták a XVIII. században – vázlatos áttekintés a könyvek és könyvtárak tükrében

Hursán Szabolcs

Magyarságkutató Intézet

KIVONAT

A XVIII. századi Batthyányak az ország történetének meghatározó, mégis még mindig kevésbé ismert szereplői voltak. Az ő könyves műveltségük számbavételével számos csomópont körvonalazható, és érdekes kérdések vethetők fel a jezsuita rend és szellemiség vonatkozásában is. Vajon mi lehetett a véleménye Batthyány Lajosnak a jezsuita és a janzenista szellemiségről? Batthyány József könyvtárszervező törekvéseiben a jezsuita történetírók és munkásságuk iránti érdeklődés nyomait láthatjuk. A jezsuita és exjezsuita szerzők által kibocsátott kulturális javak a XVIII. században feloszlott rend szellemi befolyását példázzák.

KULCSSZAVAK: könyvtártörténet, jezsuiták, janzenizmus, tudományszervezés, arisztokrácia

Bevezetés

A Batthyány-család XVIII. században élt tagjai közül többen is kiemelkedő szereplői voltak a magyar történelemnek. Ugyanakkor tevékenységük, életük a történeti kutatás számára

ismeretlen maradt és csak töredékesen ismert.¹ Ezt a hiányt igyekszik pótolni az a kutatás, amely a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában levő Batthyány-könyvtárak feltárása és elemzése alapján kíván felismeréseket tenni. Mivel az Akadémiai Könyvtárban található Batthyány-könyvanyag a család fő-, tehát hercegi ágához kötődik, a család jezsuitákkal való kapcsolatának elemzésekor is főként a család ezen részének könyves műveltsége szolgál alapul. Jelen tanulmányban vázlatos bemutatásra törekszünk. Fő célkitűzésünk, hogy rámutassunk olyan csomópontokra és tendenciákra, amelyek kapcsán további kérdéseket lehet megfogalmazni az országirányító Batthyányok és a jezsuiták kapcsolatáról.

A tanulmányban röviden áttekintjük a családtagok tanulmányainak kötődését a Jézus Társasághoz. Ezt követően Batthyány Lajos kancellár, a majdani utolsó nemzeti nádor könyvtárának jezsuita illetőségű könyvanyagát vesszük számba, kiemelve néhány olyan művet, amelyek valamiképpen jellemzőnek tekinthetők a jezsuita szellemiség hatása és befogadása szempontjából. Majd a nádor fia, Batthyány József esztergomi érsek által birtokolt könyvekről és jezsuitákhoz fűződő kapcsolatairól beszélünk. Végül az Akadémiai Könyvtár más részeinek példáján ejtünk szót arról, hogy milyen általános képet nyújt a családi műveltség a XVIII. és XIX. század fordulóján a vallásos műveltség szempontjából.

A hercegi ág tanulmányainak jezsuita vonatkozásai

A Batthyányok jezsuitákhoz való kötődését elsősorban a családtagok által látogatott oktatási intézményekben próbálhatjuk meg tetten érni. Kiindulópontunkat Batthyány I. Ádám (1610–1659) katolikus hitre való visszatérése jelenti,² akinek fiától, Batthyány II. Kristóftól (1637?–1685) számítjuk a család hercegi ágát. Az ő idősebbik fia, Batthyány II. Ádám (1662–1703) a soproni jezsuitákhoz járt gimnáziumba, valamint a grazi jezsuita egyetemen hallgatott logikát, ahogy a másik fiú, Boldizsár szintén a grazi jezsuita egyetem hallgatója volt.³ Batthyány II. Ádám fiai azonban, Batthyány Lajos (1696–1765) és Károly (1697–1772) nem jezsuita intézményben, hanem a salzburgi bencés egyetemen folytatták felsőfokú tanulmányaikat 1712–1713-ban.⁴ Persze a korán megözvegyülő és a gyermekei nevelését egyedül irányító⁵ Strattmann Eleonóra (1672–1741) döntése mögött nem szükséges valamilyen a

1 Fontos eredménynek tekinthető a család történetének megismerése disszertáció, valamint egy tanulmánykötet megjelenése: Biro 2012; Móricz 2017a. A korszakot feldolgozó és egyúttal a Batthyány családtagokról számos nélkülözhetetlen információt szolgáltató kiemelkedő jelentőségű mű: Kökényesi 2021.

2 Az ő könyvtáráról: Koltai 2002.

3 Buzási 2007, 120., 122., 131.

4 Redlich 1933, 309.; Móricz 2017b, 21.; Hursán 2023, IV–VII.

5 A Batthyányok és Strattmann Eleonóra Rákóczi-szabadságharc alatti éveiről: Schramek 2009. Strattmann Eleonóráról: Zsámbéky 2006. Batthyány Lajos latin életrajza: OSZK Fol. Lat. 2575. B. Lu-

renddel kapcsolatos ellenszenvet feltételezni.⁶ Batthyány Lajos fiait – amennyire tudjuk – jellemzően magántanárok oktatták, egyéni tanrendet követtek és nem részesültek intézményi oktatásban. Kivételt jelent Batthyány József (1727–1799), a leendő esztergomi érsek, Batthyány Lajos négy fia közül a második, aki a nagyszombati jezsuita egyetemen készült a papi pályára.⁷ Ismeretes az is, hogy itteni tanulmányai alatt Batthyány Józsefet a jezsuita Prileszky János (1709–1790) részesítette magánoktatásban.

Jezsuiták Batthyány Lajos (1696–1765) könyvtárában – magyar történelem, udvari műveltség, kontroverziák

A jezsuitáknak a XVIII. századi Batthyányak szellemi horizontján elfoglalt helyéről a család könyvtárkatalogusai alapján is képet alkothatunk, különösen, hogy a hercegi ág prominensebb tagjairól egyaránt elmondható, hogy kivételes könyves műveltség vette őket körül. Batthyány Lajos bécsi könyvtárának 1743-as katalógusa⁸ azért is sajátos jelentőséggel bír, mert csaknem száz év után vet fényt a család könyves műveltségére.⁹ Az 1233 tételt és 2260 művet számláló katalógusban¹⁰ kiemelkedő hangsúllyal szerepel a történelem, és a művek alapján az is elmondható, hogy Batthyány Lajos a hazai történelem megismerése terén úgy látszik, előszeretettel hagyatkozott a kortárs magyar jezsuiták útmutatására. Timon Sámuel három tétellel is szerepel,¹¹ és szerzőként említhető még Kazy Ferenc,¹² az egyháztörténetet művelő Péterffy

docti data biographica.

6 A család másik, úgynevezett grófi ágának tagjai továbbra is előszeretettel választották a grazi jezsuita egyetemet tanulmányaik helyszínéül a század első felében. Kökényesi 2023, 86–87., 95., 113–114.

7 Kökényesi 2023, 99.

8 Batthyány Lajos Ernő könyveinek katalógusa (1743). MTAK Kézirattár, Könyvészet 2-rét 11.

9 Batthyány I. Ádám (1610–1659) halála után nem ismeretes a család tagjához köthető könyvkatalógus. Hursán 2023; Hursán 2019a.

10 Az MTA Könyvtár anyagának áttekintése során nem sikerült a kötetek nyomára bukkannunk (legfeljebb néhány megfeleltethető, de bizonyosan semmiképpen nem azonosítható könyvre), így azt lehet mondani, hogy a katalóguson szereplő kötetek Toldy Ferenc értesüléseivel szemben nem képezték az 1838–39-es Batthyány-könyvadomány részét. Toldy jelentése: Toldy 1846, 88. A könyvadományról: F. Csanak 1958; Hursán 2020. A negatív eredményről: Hursán 2023, XII–XIII.

11 *Imago antiquae, et novae Hungariae...* Cassovia, Typ. Acad. S. J., 1734.; *Epitome chronologica rerum Hungaricarum a nativitate divi Stephani primi regis apostolici producta ad annum 1736.* ... Cassoviae, typis Academicis Soc. Jesu, Johann Heinrich Frauenheim, 1736.; *Epitome chronologica rerum Hungaricarum et Transsilvanicarum a divo Stephano ad an. 1736...* Claudiopoli, typis academicis Soc. Jesu, per Simonem Thadaeum Weichenberg, 1737.

12 *Historia Regni Hungariae, ab anno seculi decimi septimi primo, ad annum ejusdem seculi trigesimum septimum...* Tyrnaviae, typis Academicis S. J., Leopold Berger, 1737.

Károly¹³ és Tersztyánszky János¹⁴. Árvay Mihálynak – aki 1742-ben kilépett a rendből – irodalomtörténeti áttekintése volt meg.¹⁵ A jezsuita szerzők megelőző generációjából Hidi Gergely említhető történeti topográfiájával, továbbá Szentiványi Márton, aki nevezetes *Miscellanea*-jának második és harmadik részével szerepel.¹⁶ A történetírás körén kívül is említhetők jelentős művet alkotó szerzők a rendből. Szegedi János magyar jogi összefoglalása rendkívül népszerű és elterjedt mű volt.¹⁷ Hatását mutatja, hogy Batthyány Lajos legidősebb fia, a helytartótanácsi munkára készülő Ádám Vencel apjának külön is beszámol leveleiben arról, hogy hogyan halad a könyv olvasásával.¹⁸ A Batthyányak által patronált Faludi Ferencről matematikai munkája található, Gabon Antaltól gyakorlati kémiai műve.¹⁹

Számos külföldi jezsuita szerzőtől írt mű is szerepel a katalógusban. A könyvtárban – amelyben a francia kultúra meghatározó szerepet játszott – a jezsuiták közül a francia szerzők voltak a legtöbben. A jezsuita műveltség korabeli hatását mutatja, hogy a művek számát tekintve (13 mű, 13 kötetben) az egész katalógus legjelentősebb szerzője az egykori jezsuita, majd szalézi pap, Jean-Baptiste Morvan de Bellegarde (1648–1734), aki itt vallásos, spirituális művének két kiadásával szerepel a könyvtár *Theologici* szakján, ugyanakkor legtöbb morális-társasági tematikájú műve a *Miscellanea* könyvei között található.²⁰ Szintén népszerű szerző és kötetszám alapján az egész katalógus első helyén áll a katolikus lelkeségi irodalmat képviselő, jezsuita Jean Croiset (1656–1738), akinek valamennyi írása (3 mű, 18 kötetben) a teológiai művek között található.²¹ Claude-François Ménestrier (1631–1705) a heraldika nagyhatású alakjaként ismert.²² Német jezsuita szerzők is említhetők. Jeremias Drexeltől (1581–1638), I. Miksa bajor választófejedelem gyóntatójától kilenc, főként morális, retorikai témájú mű szerepel.²³ Gaspar Schott (1608–1666) három, egy általános természettani, egy optikai és egy matematikai művel, Franz Reinzer (1661–1708) egy csillagászati tárgyú munkájával szerepelt a katalógusban.²⁴

Sajátos kulcsművekre is rámutathatunk a katalógusban szereplő jezsuita könyvtermésen belül. Elsőként érdemes említeni Balthasar Gracián (1601–1685) *Udvari ember* című könyvét,²⁵

13 *Sacra concilia ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata ab anno Christi 1016. usque ad annum 1715.* Posonii, Haeredes Royerianes, 1741–42. Másik jogi műve a könyvtárban: *Curia judicium Regni Hungariae, virtutibus, ac meritis illustris ...* Tyrnaviae, typ. Acad., 1726.

14 *Cassovia vetus, ac nova chronologice proposita...* Cassoviae, Johann Heinrich Frauenheim, 1732.

15 Hursán 2023, XXVI.

16 Hursán 2023, XXX.

17 Hursán 2023, XXXII.

18 „Szegedinek felét már meg-olvastam, kár volna, aszt hátra hadni, s-igy aszt mentől előb, egészen által olvasni fogok... Posony junius 9. napján 1743.” HU-MNL-OL-P 1314. 57622.

19 Hursán 2023, XXXVIII.

20 Hursán 2023, XXXVI.

21 Hursán 2023, XX.

22 Hursán 2023, 129.

23 Hursán 2023, XXVI.

24 Hursán 2023, 260–261.

25 A spanyol jezsuita műve francia fordításban volt meg: *L'homme de cour de Baltasar Gracian...* 6e edit. Paris, Jean Boudot, Etienne Martin, 1690. Hursán 2023, XXVIII. A könyvet éppen Faludi Ferenc

amely az udvari műveltség talán legnagyobb hatású XVII. századi műve volt. Graciántól pesszimista tónusú allegorikus pikareszkje, a *Criticon* is megvolt Batthyány Lajosnak.²⁶ Ezen a ponton lehet kiemelni, hogy a jezsuiták Batthyány Lajos könyvtárában mint a különféle társasági kompetenciák és morális szabályok, az arisztokrata ifjúság nevelése, valamint az udvarias irodalmi és társalgási stílus, egyszóval a korszerű nagyvilági műveltség szakértői tűnnek elének. Másodikként egy tudós vita könyves produktumaira hívnám fel a figyelmet. A kiindulópontot Bernard Le Bovier de Fontenelle (1657–1757) 1687-es műve jelentette,²⁷ amelyben a nagyhatású gondolkodó a jóslás – főként ókori forrásokban szereplő – gyakorlatára és jelenségére szolgált racionalizáló magyarázattal. A válasszal egy jezsuita, bizonyos Jean-Francois Baltus állt elő, aki kitartott a Fontenelle által tárgyalt jelenségek természetfölötti magyarázata mellett.²⁸ A katalóguson mindkét szerző műve szerepel,²⁹ mégpedig egy olyan 1725-ös kiadású, friss érdeklődésre utaló könyv társaságában, amely a különböző, közkeletűen démoni eredetűnek vélt jelenségeket természetes okokra vezeti vissza.³⁰ A kérdéskörnek a XVIII. század első felének Magyarországon, azon belül a Batthyányak birtokain is folyó boszorkányperek miatt is különös jelentősége lehetett. Ez esetben van információnk Batthyány Lajos véleményéről is. A szakirodalom 1758-as, Mária Teréziának a boszorkányperek indítását szankcionáló rendelete kapcsán már nádorként írt levelét idézi, amelyben a boszorkányokkal szembeni fellépés törvényes és Szentírásra visszamenő alapjait említi.³¹

A harmadik kulcsmű a jezsuita rendet övező és egyre inkább tornyosuló kontroverziákat idézi. A korban a jezsuiták legádázabb ellenfeleinek a janzenisták tekinthetők (legalábbis a katolikus egyházon belül), és elmondható, hogy Batthyány Lajos katalógusában a janzenista művek jól körülhatárolható és jellegzetes csoportot képeznek.³² Itt lehet megjegyezni, hogy a testvér, Batthyány Károly (1697–1772) könyvtáraiban is a janzenista és a jezsuita szerzők együttes jelenléte mutatható ki.³³ A számos janzenista mű ellenére Batthyány Károly könyvtárainak is éppen egy jezsuita, Louis Bourdaloue (1632–1704) a legnépszerűbb szer-

fordította ezen a címen.

26 Szintén franciául: *L'Homme détrompé, ou le Criticon*. La Haye, Jacob van Ellinckhuysen, 1708. Vol. 1–3. Hursán 2023, XXVIII.

27 *Histoire des oracles*. Amsterdam, Pieter Mortier, 1687.

28 *Réponse a l'Histoire des oracles de Mr. Fontenelle, de l'Academie Française. Dans laquelle on réfute le Système de Mr. VanDale, sur les Auteurs des Oracles du Paganisme, sur la cause et le temps de leur silence...* Straßburg, Johann Reinhold Dulssecker, 1709. A kiadvány részét képezte Baltus folytatása: *Suite de la réponse a l'histoire des oracles...* Amsterdam, Pierre Humbert, 1709.

29 Hursán 2023, XXXIX.

30 François André műve: *Lettres de Mr. de St. André, conseiller-médecin ordinaire du Roy: a quelques-uns de ses amis, au sujet de la magie, des malefices et des sorciers. Ou il rend raison des effets les plus surprenants qu'on attribue ordinairement aux démons; et fait voir que ces intelligences n'y ont souvent aucune part; et que tout ce qu'on leur impute, qui ne se trouve ni dans l'Ancien, ni dans le Nouveau-Testament, ni autorisé par l'Eglise, est naturel ou supposé*. Paris, Charles Osmont, 1725.

31 Tóth G. 2020, 83.

32 Hursán 2019a, 157–159.; Hursán 2023, XX–XXI.

33 Ötvös 1987, 8–9. Batthyány Károly könyveiről lásd még: Dobri 2006. Batthyány Károlyról: Kökényi 2017.

zője (15 művel 34 kötetben).³⁴ A janzenizmus jelenléte kapcsán említhető, hogy Batthyány Lajost szintén érhatték jezsuitaellenes hatások, mégpedig nagyhatású patrónusai felől. A Batthyány Lajos könyves műveltségére vonatkozó kevés konkrétum egyike, hogy amikor 1716-ben Párizsban járt, anyja, Strattmann Eleonóra Georg Wilhelm von Hohendorf útmutatására bízta az általa beszerzendő könyvek kiválasztásában.³⁵ Hohendorf annak a Savoyai Jenőnek bizalmasa volt, akinél janzenista szimpátiát és jezsuitaellenességet feltételez a szakirodalom.³⁶ Nem mellékes, hogy Hohendorf 1720-ban megjelent katalógusában³⁷ is jezsuitaellenes művek sorát találjuk.³⁸ Ezen a ponton Batthyány Lajos katalógusának egyetlen művére mutatnánk rá, amely egy 1731-as per dokumentumainak még azévből megjelent hatkötetes gyűjteménye.³⁹ A vád szerint jezsuita gyóntatóatyja lelkivezetői hatalmával visszaélve elcsábított és szexuálisan kizsákmányolt egy fiatal nőt. A nagy vihart kavarázó, ellentmondásos ügy – a korábban szent hírében álló állítólagos áldozatra a hübriszből eredő hamis vád árnyéka vetült, míg a jezsuita atyát boszorkánysággal is vádolták – elhúzódnásából leginkább a jezsuiták ellenfelei profitáltak. A per – az annak kapcsán megjelent könyvek révén – nemzetközi szenzációvá vált és óriási csapást jelentett a jezsuita rendre nézve.⁴⁰ A könyv kapcsán el lehet mondani, hogy a jogból doktorált Batthyány Lajost különösképpen is érdekelhette az ügy, hiszen könyvtárában egy viszonylag frissen beszerezett (1734-től megjelent) különleges jogi eseteket és ítéleteket bemutató nyolckötetes francia kollekció is megtalálható.⁴¹ Persze hogy Batthyány Lajos mit olvashatott ki a jezsuita gyóntató ügyének dokumentumaiból, egyelőre nem tudjuk megítélni, hasonlóképpen ahhoz, hogy pontosan milyen előjelű lehetett a janzenista művek iránti, Batthyány Lajos katalógusában megfigyelhető érdeklődés.

34 Ötvös 1987, 8.

35 Hursán 2023, VIII–X.

36 Braubach 1965, IV. 163–177.

37 *Bibliotheca Hohendorfiana, ou Catalogue de la Bibliothèque de feu Monsieur George Guillaume Baron de Hohendorf...* La Haye, A. de Hondt, 1720.

38 A jezsuitaellenes irodalomról a Savoyai Jenő könyvtárát elemző viszonylag friss irodalomban: Feola 2014, 775–776.

39 *Recueil general des pieces, contenues au proces du père Jean-Baptiste Girard, Jesuite, recteur du seminaire royal de la marine de Toulon et de demoiselle Cathérine Cadière, querellante.* Aix, Joseph David, 1731. Vol. 1–6.

40 Az ügyet feldolgozó tanulmány: Kuzniczky 2017.

41 *Causes celebres et interessantes, avec les jugemens qui les ont décidées.* Paris, Theodore Legras, Veuve de Florentin Delaulne, Guillaume Cavelier, Jean-Jacques de Nully, Charles-Nicolas Poirion, Veuve de Gilles Paulus-Du-Mesnil, 1734–1743. Vol. I–VIII.

Batthyány József érsek könyvtárszervezési törekvései és az (ex)jezsuita történetírók

Batthyány Lajos fiai közül Batthyány József volt az, aki jezsuitáknál tanult, és akinek a jezsuitákhoz fűződő kapcsolatairól több konkrétumot is ismerhetünk. Ugyanakkor érdemes felhívni a figyelmet, hogy Batthyány József életével kapcsolatban sok hivatkozás nélküli és ekként bizonytalan állítást találunk a szakirodalomban. Meszlényi Antal fiataalkori itáliai és nyugat-európai utazásait, valamint római tanulmányait említi,⁴² amit nem lehet konkrét forráshoz kapcsolni.⁴³ Hermann Egyedtől olvasható szintén forrás megnevezése nélkül Batthyány Józsefről, hogy a janzenizmust ördögi szektának tartotta és legszívesebben életfogytiglani börtönre ítélte volna annak híveit.⁴⁴

Batthyány József kalocsai (1760–1776), majd esztergomi érsek (1776–1799) életében minden jel szerint főszerepet játszottak a könyvek. A főként hozzá köthető kisbéri könyvtárnak nemcsak katalógusait, hanem könyveit is megtaláljuk az Akadémiai Könyvtárban,⁴⁵ és szintén itt találjuk a pozsonyi primási palotában levő könyveinek egy katalógusát is 1795-ből.⁴⁶ Persze az Akadémiai Könyvtár hozzá köthető anyaga korántsem fedi az általa gyűjtött vagy kezelt könyvek teljes körét. Ismert, hogy még kalocsai érsekként ő szerezte meg Bél Mátyás kéziratait.⁴⁷ Esztergomi érsekként – már Pozsonyban – folytatott kiterjedt könyvgyűjtő tevékenységről az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban levő számos katalógus tanúskodik.⁴⁸ A kisbéri könyvtár egykori anyagában főképp Batthyány József történelmi érdeklődése mutatkozik meg.⁴⁹ A jezsuita történetírók teljes körét találjuk itt, amelyből az előző generáció újabb kiadású munkáin túl a XVIII. század második felében alkotó szerzőket és műveiket érdemes kiemelni. 34 kötet volt meg Katona István monumentális összefoglaló forráskiadványából, és bizonyára csak azért nem az összes, mert a kötetek egy része csak az érsek halála után jelent meg. A szerzők között említhető még Kaprinai István, Palma Károly, Schönvisner István, Wagner Károly vagy Hávor János.⁵⁰ A primási levéltár anyagában is hangsúlyos a magyar történelmi szerzők és azon belül a jezsuiták.

42 Meszlényi 1970.

43 Elképzelhető, hogy a vele egy generációba tartozó (szintén főpap) harmadfokú unokatestvére, Batthyány Ignác püspök életrajzi adatai okoztak keveredést.

44 Hermann 1973, 374.; Berecz 2006, 58., 114.

45 Hursán 2019b, 207–208. Hursán 2022.

46 *Catalogus Bibliothecae Eminentissimi Domini Cardinalis a Batthyán Librorum in Residentia Primatiali Civitatensi existentium*. MTAKK 2-rét 7. B)

47 1770-ben szállíttatta a kéziratokat Pozsonyból Kalocsára. Tóth 2007, 13.

48 Körmendy 1991, 36.; Beke 1991,

49 Hursán 2022, 426–436.

50 Hursán 2022, 426, 428.

Batthyány József esztergomi érsekként több kortárs jezsuita – illetve az 1773-as feloszlatást követően exjezsuita – történetíróval is személyes kapcsolatban állt. Ismeretes, hogy Katona István pártfogója volt.⁵¹ Batthyány legjelentősebb kulturális törekvése egy nyilvános könyvtár létrehozása lehetett, amelynek tervét éppen Pray György bocsátotta Batthyány József rendelkezésére, szinte közvetlenül az érseki cím megszerzését követően. Pray a tervet részletező 1776. április 22-i levelében a nyilvános könyvtár előképeként a *Bibliotheca Corvinianát* említi, és az alapítók, Mátyás király és az esztergomi érsek Vitéz János nevének idézésével buzdítja a primást az elődök követésére.⁵² Minden bizonnyal a könyvtár létrehozásához kapcsolódott a Kaprinai István könyvtára iránti érdeklődés.⁵³ Kaprinai levelei alapján Batthyány kissé türelmetlenül sürgette a könyvtár összeírását.⁵⁴ Úgy tűnik, a primás különösen a történész által gyűjtött kéziratoknak tulajdonított értéket. Ennek kapcsán utal az általa létrehozandó nyilvános könyvtárra is, amelynek különösen kéziratokra van szüksége.⁵⁵ Nemcsak a Kaprinaival 1780–1781-ben folytatott levelezése, hanem az érseki könyvtárnak az utasítására összeírt tekintélyes mennyiségű katalógusa is mutatja, hogy Batthyány József egy időben mennyire komolyan törekedhetett az által elképzelt nyilvános könyvtár létrehozására. Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárnak az érsekhez köthető kézíratainak együttese képezi a Batthyány-gyűjteményt, melynek tematikáját a magyarországi vonatkozású állam-, jog- és politikatudomány határozza meg, de nagy arányban van reprezentálva az irodalom és történelem is.⁵⁶

Nem tudjuk, hogy miért nem valósult meg Batthyány terve. Pray a Budai, majd Pesti Egyetem könyvtárában kapott állást 1777-ben,⁵⁷ ami azt jelentette, hogy tulajdonképpen teljesült könyvtári állásra vonatkozó óhaja, hiszen a Batthyány-féle nyilvános könyvtár tervében is főkönyvtárosi pozícióra ajánlkozott, maga mellett Wagner Károlyt is ajánlva, aki szintén az Egyetemi Könyvtárba került.⁵⁸ Halála után Kaprinai kézíratai is az Egyetemi

51 Tóth 1976, 25–26.

52 „*Celsitudo Vestra sibi, et Excelsae Familiae Suae Nomen immortale in regno, et apud Exteras Nationes compareret, si Posonii Bibliothecam publicam erigere dignaretur, quia faceret Vestra Celsitudo, quod post Mathiam Corvinum Regem, et Joannem Vitézium Archi-Episcopum Strigoniensem, nemo Regum, et Archi-Episcoporum ausus fuit tentare.*...” 1776. április 22-i keltezéssel. Esztergomi Prímási Levéltár, Batth. I. Intr. No. 1162.

53 Levelezésük: Esztergomi Prímási Levéltár, Batth. I. Intr. No. 1034.

54 „*Fateor vehementi dolore ac tristitia sum affectus non tam mei, quam Eminentiae Vestrae causa, quod Eminentia Vestra, benignissimus caeteroquin Dominus ac Princeps, eam opinionem, unde unde, nescio, conceptam habuerit: quasi vero protracta elenchi parandi mora illudere, et inani spe lactare voluissem, sub finem tandem delusus. Absit Eminentissime Princeps!*” Kaprinai 1781. február 13-i levele Batthyány Józsefhez. Esztergomi Prímási Levéltár, Batth. I. Intr. No. 1034.

55 „*...fortassis in Manuscriptis suis rariora, ac momentosa magis reperiruntur: verum cum hoc adusque inspicere, ac videre non potuerim, de iis, veluti ignotis, Judicium et desiderium meum depromere nequeo. Cum tamen hoc praecipue interfuit Bibliothecae meae publicae, ut comparantur, et ex vota...*” Batthyány József 1781. február 14-i levele Kaprinaihoz. Esztergomi Prímási Levéltár, Batth. I. Intr. No. 1034. 4.

56 Beke 1991, 10.

57 Itteni éveikről: Lischerong 1937, 75–93.; Bruckner 1956.

58 „*Bibliothecae Curatores deberent quinque ad minimum esse: nempe Bibliothecarius, Custos, Sub-Custos, Scriba, et famulus. Primi tres semper sint ex statu Ecclesiastico; reliqui duo Seculares. De istorum autem Salario, et Dote Bibliothecae difficultas quidem se objicit, sed quo his viis forte superari posset. Primo. Si Celsitudo Vestra habet aliqua Beneficia Simplicia, quae Localitatem non requirunt, Collationis*

Könyvtárba kerültek, ahogy Pray és Hevenesi kéziratai is,⁵⁹ tehát nemcsak az egykor felajánlott exjezsuita humán erőforrás, hanem a rendkívül értékes forrásanyag is ide csatornázódott be Batthyány tervbe vett nyilvános könyvtára helyett. Elképzelhető, hogy Batthyány könyvtárszervezési törekvéseit valamiképpen II. József egyház- és kultúrpolitikája is keresztelhetette. Ha azt nem is tudjuk, hogy a könyvtárszervezési törekvéseknek mi jelentett egy sajátos végpontot a Batthyány József által folytatott pozsonyi könyvgyűjtő tevékenység szempontjából. Ez Pozsony 1809-es francia megszállása volt, aminek kapcsán bizonyos Leonardus Wylt könyvtáros a prímási könyvtár megcsappanásáról beszél.⁶⁰ A könyvtáros levelében fő felelősként említett Jean Louis Ebénézer Reynier (1771–1814) tábornok lakóhelyéül éppen a prímási palota szolgált,⁶¹ ami magyarázhatja, hogy például az 1795-ös könyvkatalógusokon szereplő köteteket miért nem találjuk sem az Akadémiai Könyvtárban, sem Esztergomban.⁶²

A Prímási Levéltár Batthyány Józsefhez köthető anyagában egy olyan forráscsoport tartalmazza a jezsuita vonatkozásokat is magába foglaló leggazdagabb iratokat, amely levéltári leírása alapján a prímás római ágenseinek 1776 és 1784 között Batthyány Józsefhez írt leveleit tartalmazza.⁶³ A fond megtekintése során hamar kiderült, hogy nemcsak a címében említett időszakra vonatkozóan tartalmaz Batthyány Józsefhez Rómából írt leveleket, hanem már jóval korábbiakról is; a böngészés során talált legrégebbi levél 1751-es keltezésű. Amellett, hogy az ágensek mellett kardinálisoktól és családtagoktól – így a család másik ágából származó, exjezsuita Batthyány Alajostól (1750–1818) – írt leveleket is találni itt, a nagy terjedelmű anyag már hozzávetőleges áttekintéséből is kitűnt, hogy az számos olyan levelet tartalmaz, amelyek a jezsuita renddel szembeni, a portugál és Bourbon-udvarok által kezdeményezett fellépés és üldöztetés római fogadtatásába engednek közeli bepillantást már 1759-től kezdődően, egészen a rend feloszlatásáig.

Archi-Episcopalis, possent hoc primis tribus, cum sint ex Statu Ecclesiastico, conferri. Si Celsitudo Vestra me, et P. Vagner ad aliquod hujusmodi munus pro tempore interea dignabitur constituere,... Esztergomi Prímási Levéltár, Batth. I. Intr. No. 1162.

59 Knapp 2008, 204–205.

60 „Humillimae meae Relationi de finali Diminutione Primatialis Bibliothecae per Dominum Generalem Gallicum Regnier causatae, adnecto demissam Supplicationem meam, in negotio denegati subsidii lignorum hyemalium,...” Leonardus Wylt 1809. november 23-i levele. Esztergomi Prímási Levéltár, Batth. III. Intr. No. 18.

61 Krisch 2009, 210–211.

62 A „franciadulás” például arra is magyarázatul szolgálhat, hogy miért nem tudunk ezidáig egyetlen Batthyány Lajostól örökölt kéziratot sem azonosítani abból a katalógusból, mely szerint az atyai örökség egy jó része az érsek könyvtárában kapott helyet. *Elenchus omnium Excellentissimi Comitis Ludovici a Batthyan condam Regni Hungariae Palatini actorum in LXXI voluminibus Bibliothecae Eminentiissimi ac Celsissimi S. R. Imp. Principis S. R. Ec. Cardinalis Primatis, Archi-Episcopi Strigoniensis Iosephi a Batthyan comprehensorum quorum singulis praemittitur brevis recensio generalis cum classificatione materiarum in singulis tomis contentarum 1792.* OSZK Fol. Lat. 2202. 1–2. (A második kötet a jegyzék mutatója.)

63 Esztergomi Prímási Levéltár, Batth. I. Intr. No. 1174–1187.

A Batthyány grófok és a kisbéri könyvtár anyaga – elvilági-asodott műveltség

Batthyány József testvéreinek könyves műveltségét is érdemes röviden górcső alá venni, már csak a kontraszt kedvéért is. Batthyány Lajos nádor könyvtárának használójaként legidősebb fia, Batthyány Ádám Vencel (1722–1787) tűnik elénk.⁶⁴ A könyvtár későbbi sorsát nem ismerjük; könnyen elképzelhető, hogy az apja által ráhagyott könyvvállomány a nagy adósságokkal küszködő⁶⁵ gróf kezei közt szétszóródott. Az ő fia, Batthyány-Strattmann Lajos (1753–1806) herceg könyvtárának holléte szintén olyan kérdést jelent, amely felkeltette a szakirodalom érdeklődését.⁶⁶ Szabadkőműves volt.⁶⁷ A XVIII. század második felében a vallási indifferentizmus előretörését mutatja, hogy Batthyány József másik testvére, a teljesen praktikus irányultságú⁶⁸ Batthyány Tódor (1729–1812) könyvtárában nemcsak hogy nem képezett külön szakot a teológia – szemben a mezőgazdaság, technológia, természettan, gazdaság, enciklopédia, orvostudomány, földrajz és politika területeivel –, hanem még teológiai tárgyú könyvet is csak elvétve találunk.⁶⁹ Az Akadémiai Könyvtárban Batthyány Józsefé mellett egy másik, szintén a pozsonyi primási palotában helyet kapó könyvtár katalógusa is megtalálható, amely az érsek legfiatalabb testvére, Batthyány Fülöp (1735–1795) könyveit sorolja fel, akit leginkább a színjátszás iránti érdeklődéséről ismerhetünk.⁷⁰ Jól mutatja az eltérő érdeklődés hangsúlyait, hogy ez az állomány arányaiban nagyjából fele annyi magyar történelmi tárgyú és jezsuita szerzőtől írt könyvet tartalmaz, mint az érseké.

A szekularizáció és a vallással kapcsolatos indifferentizmus tendenciája kapcsán érdemes említeni, hogy a javarészt Batthyány József által gyűjtött kisbéri könyvtár az érsek unokaöccse, Batthyány Antal József (1762–1828) révén drasztikus változáson ment keresztül. Batthyány Tódor fia a könyvtárat személyes ízlésének megfelelően szelektálta 1817-ban, a számára érdektelen könyvanyagot pedig Rohoncra szállíttatta. Válogatása az elvilágiasodás kirívó példájának tekinthető, hiszen a teológiai és a klasszikus filozófiai könyvanyag szinte teljes egészében el lett távolítva könyvtárából.⁷¹ Az azonosíthatóan Kisbérien maradt könyvanyagon

64 Hursán 2023, XI–XII.

65 Ambrózy 2023, 143., 256.

66 Granasztói 2022.

67 Granasztói 2015b, 124.

68 Vállalkozói, feltalálói tevékenységéről és műszaki könyvtáráról: Mialkovszky 1972; Endrei 1991; Endrei 1995; Ambrózy 2023.

69 Hursán 2019b, 205–206.

70 *Catalogus Librorum Excellentissimi Dni Comitis Philippi a Batthyán In Bibliotheca Em. Cardinalis in Residentia interiori existentium Primatialia*. MTAK Kézirattár. Könyvészet 2-rét 7. A). Staud Géza: *Magyar Kastélyszínházak*. III. rész. Budapest, Színháztudományi Intézet, Országos Színháztörténeti Múzeum, 1964. 20–56.

71 Hursán 2022, 428.

belül elkülöníthető egy olyan csoport is, amely Batthyány Antal József második feleségéhez, Roggendorf Cecíliához (1775–1814) köthető.⁷² Az azonosítást sajátos jelzet és jelölés is megerősíti.⁷³ Ekként elmondható, hogy a kisbéri könyvanyag egy részében Giacomo Casanova utolsó levelezőpartnerének könyvtárát is vizionálhatjuk.⁷⁴ A kisbéri könyvtár válogatott anyagában a szépirodalmi művek mellett modern filozófiát is találunk, ezen belül érdemes kiemelni Kant műveit.⁷⁵ Jellemző, hogy az Akadémiai Könyvtár teológiai szakján – szemben a német és francia irodalom szak számos kötetével – csak négy mű fordul elő az ismert jelzéssel, melyek közül kettő kimondottan valláskritikus munka, így az ateista Holbach báró *Théologie Portative*-ja.⁷⁶ Mellette még a *Kritik über die Abhandlung von dem Eide der Bischöfe* című művet érdemes kiemelni. A kánonjogi könyv szerzője Jacob Anton Zallinger zum Thurn (1735–1813) egykori jezsuita szerzetes, a mű pedig ortodox katolikus irányvonalat képviselve a febronianista nézetek cáfolatát adja, így tartalmilag igencsak eltér a szóban forgó jelzéssel ellátott kötetek és az 1817 utáni kisbéri könyvtár irányvonalától. Feltételezhető tehát, hogy a cím tévesztette meg a könyv kiválasztóját. A „Kritik” kezdőszóából kiindulva talán úgy gondolták, hogy a mű az egyházi hierarchia kritikáját adja. Bár itt csak feltételezésről beszélünk, találni más példát is a család könyves történetében, ahol egy könyv feltűnésének háttérében a könyv címének megtévesztő voltát feltételezhetjük. Batthyány Lajos 1743. évi könyvkatalógusában a mozgalom névadója, Cornelius Jansen (1585–1635) helyett névrokona, a XVI. században élt genti püspök (1510–1576) művét találjuk; valószínű, hogy a janzenista könyveket kereső gyűjtőt a névazonosság tévesztette meg.⁷⁷

Összefoglalás

A Batthyány-család hercegi ága jezsuitákkal való XVIII. századi kapcsolatainak könyvtárakból kiinduló vizsgálata során a könyvekkel együtt tendenciákat, csomópontokat vehettünk szemügyre, kiaknázatlan forráscsoportokra volt alkalmunk rámutatni és új kérdésfelvetések megfogalmazásához tudtunk alapokkal szolgálni. Batthyány Lajos könyvtárában a külföldi – elsősorban francia, vagy francia műveltséget közvetítő – jezsuiták mint az udvari műveltség mesterei, a hazai jezsuiták pedig mint történetírók tűnnek elénk. A kancellár, majd nádor könyvtárában levő könyvek, nem kis részben a janzenista irodalom, és elsősorban egy botrányos esetet tárgyaló dokumentumgyűjtemény kapcsán felvethettük a kérdést, hogy Batthyány Lajos vajon

72 Hursán 2022, 440–441.

73 Hursán 2022, 446–447.

74 Roggendorf és Casanova levelezéséről: Kányádi 2017; Grazioli 2021.

75 Hursán 2022, 427., 447.

76 Hursán 2022, 448.

77 Hursán 2019a, 157.

pozitívan vagy negatívan vélekedett-e a jezsuitákról. A nádor fia, Batthyány József esztergomi érsek könyvtárszervezési törekvései egy időben szorosan kapcsolódtak a jezsuitákhoz (vagyis exjezsuitákhoz), és maga Pray is kezdeményezőként lépett fel. Az Esztergomi Prímási Levéltárban végzett kutatás során a jezsuita rend végnapjai szempontjából is kivételes jelentőségű forráscsoportként bukkantunk a Batthyány Józsefhez Rómából – nemcsak ágensei által – írt levelek csoportjára, melynek tüzetes vizsgálatából a kutatás még bizonyosan sokat profitálhat. A Batthyány érsek által Pozsonyban gyűjtött könyv- és kéziratanyag sorsa szempontjából fontos mérföldkőnek tekinthető az 1809-es franciadulás. Más családtagok könyvtárainak példáján a szekularizáció tendenciájának kiteljesedését láthatjuk a századfordulón. Jelen tanulmánnyal csak vázlatos áttekintésre törekedtünk, de talán egy első lépés lehet ahhoz, hogy az országírányító Batthyány családtagok, így az utolsó nemzeti nádor, Batthyány Lajos és a II. József uralma alatt prímási címet viselő Batthyány József jezsuitákkal kapcsolatos felfogását megismerjük.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Ambrózy 2023.** Ambrózy Gábor: *Gróf Batthyány Tivadar (1729–1812), egy vállalkozó főnemes gazdasági szerepvállalásai a 18. század végén*. Doktori disszertáció. KRE, Budapest, 2023.
- Beke 1991.** Beke Margit: *Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár Batthyány-gyűjteményének katalógusa*. OSZK, Budapest, 1991.
- Berecz 2006.** Berecz Ágnes: *Janzenista olvasmányok Magyarországon*. Doktori disszertáció. SzTE, 2006.
- Biro 2012.** Doina Biro: *Les Batthyány une famille de magnats au service des Habsbourg dans la seconde moitié du XVIIIe siècle*. Doktori disszertáció. Université Paris, Sorbonne, 2012.
- Braubach 1965.** Max Braubach: *Prinz Eugen von Savoyen. Eine Biographie*. Verl. für Geschichte und Politik, Wien, 1965.
- Bruckner 1956.** Bruckner János: A jozefinista kultúrpolitika és az egyetemi könyvtár (1780–1784). *Magyar Könyvszemle*, 72. (1956) 112–137.
- Buzási 2007.** Buzási Enikő: Aktualitás és történeti hagyomány a 17. század végén: a Mátyás-kultusz a Batthyányak családi reprezentációjában. *Művészettörténeti Értesítő*, 56. (2007) 115–138.
- Dobri 2006.** Dobri Mária: A körmendi Batthyány-Strattmann könyvtár. In: Nagy Zoltán (szerk.): *A Batthyányak évszázadai. Tudományos konferencia Körmenden 2005. október 27–29.* Körmend Város Önkormányzata, Körmend – Szombathely, 2006. 325–330.
- Endrei 1991.** Endrei Walter: Batthyány Tódor műszaki könyvtára. *Magyar Könyvszemle* 107. (1991) 141–145.
- Endrei 1995.** Endrei Walter: *Batthyány Tódor műszaki könyvtára*. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára – MTA Technikatörténeti Kutatásokat Koordináló Központja, Budapest, 1995. (Technikatörténeti Források 3. füzet.)
- F. Csanak 1958.** F. Csanak Dóra: *Az Akadémiai Könyvtár története a szabadságharcig: 1826–1849*. MTAK, Budapest, 1958.
- Feola 2014.** Vittoria Feola: Prince Eugene and his library. A preliminary analysis. *Rivista storica italiana*, 126. (2014) 742–787.
- Granasztói 2015b.** Granasztói Olga: Érzéketlen gazdagok? Kazinczy Ferenc kísérlete egy irodalmi társaság megalapítására Battyhány II. Lajos herceg elnökletével. In Bódi Katalin – Bodrogi Ferenc Máté (szerk.): *„Közöttünk a’ Mester”: Tanítványi köszöntő-kötet a 60 éves Debreczeni Attila tiszteletére*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2015. 124–132.
- Granasztói 2022.** Granasztói Olga: Herceg Batthyány II. Lajos ismeretlen könyvgyűjteménye nyomában. In Dóbék Ágnes (szerk.): *Olasz–magyar irodalmi és művelődési kapcsolatok a 18–19. században*. Reciti Kiadó, Budapest, 2022. 311–320.

- Grazioli 2021.** Elena Grazioli: Giacomo Casanova et Cecille von Roggendorff: lettres de sa dernière correspondante. *Textual Cultures*, 14. (2021) 177–194.
- Hermann 1973.** Hermann Egyed: *A katholikus egyház története Magyarországon 1914-ig.* Aurora, München, 1973. (Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae I.)
- Hursán 2019a.** Hursán Szabolcs: Batthyány Lajos nádor (1696–1765) katalógusa különös tekintettel a magyar vonatkozású és antik anyagra, valamint a Theologici szakra, *Magyar Könyvszemle* 135. (2019) 138–172.
- Hursán 2019b.** Hursán Szabolcs: Batthyány könyvtárak az Akadémiai Könyvtárban. In Molnár Andrea (szerk.): *Teleki József: Tanulmányok az Akadémiai Könyvtár alapítójáról és a Magyar Tudományos Akadémia első elnökéről.* MTAK, Budapest, 2019. 196–216. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei 40.)
- Hursán 2020.** Hursán Szabolcs: Batthyány-könyvtárak adományozása a Magyar Tudós Társaságnak 1838–39-ben. In Rózsa Sándor (szerk.): *Doktoranduszok VII. és VIII. konferenciájának tanulmányai.* Eszterházy Károly Egyetem Líceum Kiadó, Eger, 81–102.
- Hursán 2022.** Hursán Szabolcs: A kisbéri Batthyány-könyvtár. Az 1838-ban a Magyar Tudós Társaságnak adományozott állomány rekonstrukciója és bemutatása. *Fons*, 29. (2022) 421–460.
- Hursán 2023.** Hursán Szabolcs: *Batthyány Lajos Ernő könyvtára (1743).* Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Budapest, 2023. (A Kárpát-medence koraújkori könyvtárai 12.)
- Kányádi 2017.** Kányádi András: Szerelmes fölrajz, felvidéki stílusban. Roggendorf Cecília levelei Casanovához. In Bartha Katalin Ágnes – Bíró Annamária – Demeter Zsuzsa – Tar Gabriella-Nóra (szerk.): *Hortus Amicorum. Köszöntőkötet Egyed Emese tiszteletére.* Kolozsvár, 2017. 166–171.
- Knapp 2008.** Knapp Éva: A Kézirat- és Ritkaságtár tudományos ismertetője. In Szögi László (szerk.): *Az Egyetemi Könyvtár története és gyűjteményei.* ELTE, Budapest, 2008. 191–216.
- Koltai 2002.** Koltai András: *Batthyány Ádám és könyvtára.* OSZK, Budapest–Szeged, 2002. (A Kárpát-medence koraújkori könyvtárai 4.)
- Kökényesi 2017.** Kökényesi Zsolt: Katona vagy udvari ember? Batthyány Károly helye a bécsi udvari arisztokrácia sorában. In Móricz Péter (szerk.): *Batthyány Lajos nádor.* Körmendi Kulturális Központ, Múzeum és Könyvtár, Körmend, 2017. 163–183.
- Kökényesi 2021.** Kökényesi Zsolt: *Az udvar vonzásában. A magyar főnemesség bécsi integrációjának színterei (1711–1765).* L'Harmattan, Budapest, 2021.
- Kökényesi 2023.** Kökényesi Zsolt: Oktatási és érvényesülési stratégiák a Batthyány család grófi ágán a 18. században. *Pontes*, 6. (2023) 83–121.
- Körmendy 1991.** Körmendy Kinga: Az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár, a ferences rendház és a Babits Mihály Városi Könyvtár állományának történeti áttekintése. *Magyar Könyvszemle*, 107. (1991) 20–40.

- Krisch 2009.** Krisch András: Francia megszállás Magyarország szabad királyi városaiban 1809. Doktori disszertáció. PTE, 2009.
- Kuzniczky 2017.** Jason T. Kuzniczky: Sorcery and publicity: the Cadière-Girard scandal of 1730–1731. *French History*, 21. (2007) 289–312.
- Lischerong 1937.** Lischerong Gáspár: *Pray György élete és művei*. Pray Rendtörténetíró Munkaközösség, Budapest, 1937. (Kiadványok Jézus-Társasága magyarországi történetéhez 4.)
- Meszlényi 1970.** Meszlényi Antal: *A magyar hercegprímások arcképsorozata*. Szent István Társulat, Budapest, 1970.
- Mialkovszky 1972.** Mialkovszky Mária: *Batthyány Tódor gróf gazdasági és művelődéstörténeti jelentősége*. Doktori disszertáció. ELTE, 1972.
- Móricz 2017a.** Móricz Péter (szerk.): *Batthyány Lajos nádor*. Körmendi Kulturális Központ, Múzeum és Könyvtár, Körmend, 2017.
- Móricz 2017b.** Móricz Péter: Batthyány Lajos élete – halotti beszédei tükrében. In Móricz Péter (szerk.): *Batthyány Lajos nádor*. Körmendi Kulturális Központ, Múzeum és Könyvtár, Körmend, 2017. 11–34.
- Ötvös 1987.** Ötvös Péter: Egy főúri könyvtár 1772-ből. *Magyar Könyvszemle*, 103. (1987) 1–9.
- Redlich 1933.** *Die Matrikel der Universität Salzburg (1639–1810)*. Band I. Text der Matrikel. Herausgegeben von: Dr. P. Virgil Redlich OSB. Verlag Anton Pustet, Salzburg, 1933.
- Schramek 2009.** Schramek László Péter: A Batthyányak a Rákóczi-szabadságharcban (családtörténeti vázlat). *Hadtörténeti közlemények*, 112. (2009) 357–391.
- Toldy 1846.** Schedel [Toldy] Ferenc: Az academiai könyvtár rövid története s mibenléte. E’ könyvtár ünnepélyes megnyitásakor dec. 23. 1844. In *A Magyar Tudós Társaság évkönyvei (VII), 1842–1844*. MTA, Pest, 1846. 86–91.
- Tóth 2007.** Tóth Gergely: Bél Mátyás „Notitia Hungariae novae...” című művének keletkezéstörténete és kéziratának ismertetése. Doktori disszertáció, Budapest, 2007.
- Tóth G. 2020.** Tóth G. Péter: *Boszorkánypánik és babonatéboly*. Balassi Kiadó, Budapest, 2020. (Vallásantropológiai tanulmányok Közép-KeletEurópából, 8.)
- Tóth 1976.** Tóth János: *Katona István és történetírása*. Doktori értekezés. József Attila Tudományegyetem, 1976.
- Zsámbéky 2006.** Zsámbéky Mónika: A Batthyány hercegek ősanyja, Strattmann Eleonóra: egy regényes életút vázlata. *Vasi Szemle*, 60. (2006) 713–722.

ABSTRACT

The Batthyány family and the Jesuits in the XVIIIth century – a draft

The Batthyánys of the 18th century had important role, yet still they are less-known figures in the history of Hungary. Considering their book culture, several points of intersection can be outlined, and interesting questions can be raised regarding the Jesuit order and spirituality. What was Lajos Batthyány's opinion about the Jesuit and Jansenist spirituality? In the efforts of József Batthyány as a library organizer, we can see traces of interest in Jesuit historians and their work. The cultural assets published by Jesuit and ex-Jesuit authors exemplify the intellectual influence of the order that was dissolved in the 18th century.

KEY WORDS : book history, Jesuits, Jansenism, organization of science, aristocracy